

2. Sídelní struktura

2.1 Sídelní struktura

Rozmístění obyvatelstva na určitém území je výsledkem mnohostranných, dlouhodobě probíhajících procesů, ovlivněných přírodními, ekonomickými i společenskými podmínkami. Sídelní struktura Ústeckého kraje se rovněž vyvíjela v závislosti na specifických znacích této oblasti, k nimž patřila zejména těžba nerostných surovin s navazujícím rozvojem především těžkého průmyslu a dopravy.

Významným historickým mezníkem pro rozvoj kraje byly značné přesuny obyvatelstva - válečné po roce 1939, poválečné po roce 1945 zakončené vlnou následného doosidlování kraje z ostatních oblastí celé republiky, hlavně pak z vnitrozemí Slovenska. Po roce 1945 se nikdy nepodařilo obnovit úroveň historického osídlení regionu, mnoho obcí s historickými tradicemi zaniklo nejen v důsledku důlní a průmyslové činnosti, ale i proto, že se nenašel nikdo, kdo by chtěl v lokalitě bydlet. Desítky obcí a měst regionu tak zanikaly až do poloviny 90. let z důvodů dolování uhlí i vojenskostrategických (obce ležící na hranici s Německem příp. vojenské prostory – Doupov, Nakléřov). Ekologickými programy a zahraničními dotacemi se po roce 1989 podařilo podstatně zredukovat znečišťování ovzduší a vod. V příhraničních okresech dnešního Ústeckého kraje se tak v posledních letech výrazně zlepšilo životní prostředí, k čemuž přispělo mimo jiné i odsíření uhelných elektráren a omezování chemické výroby.

Území současného Ústeckého kraje bylo vymezeno na základě reformy státní správy a samosprávy zákonem 347/1997 Sb. o vytvoření vyšších územně samosprávných celků, který nabyl účinnosti od 1. 1. 2000 a kraj tak tvořilo sedm okresů bývalého Severočeského kraje - Děčín, Chomutov, Litoměřice, Louny, Most, Teplice a Ústí nad Labem, kdežto tři okresy (Česká Lípa, Jablonec nad Nisou a Liberec) se staly součástí nově vzniklého Libereckého kraje. Při reformě nedošlo k žádnému přesunu obcí mimo hranice okresů ani kraje.

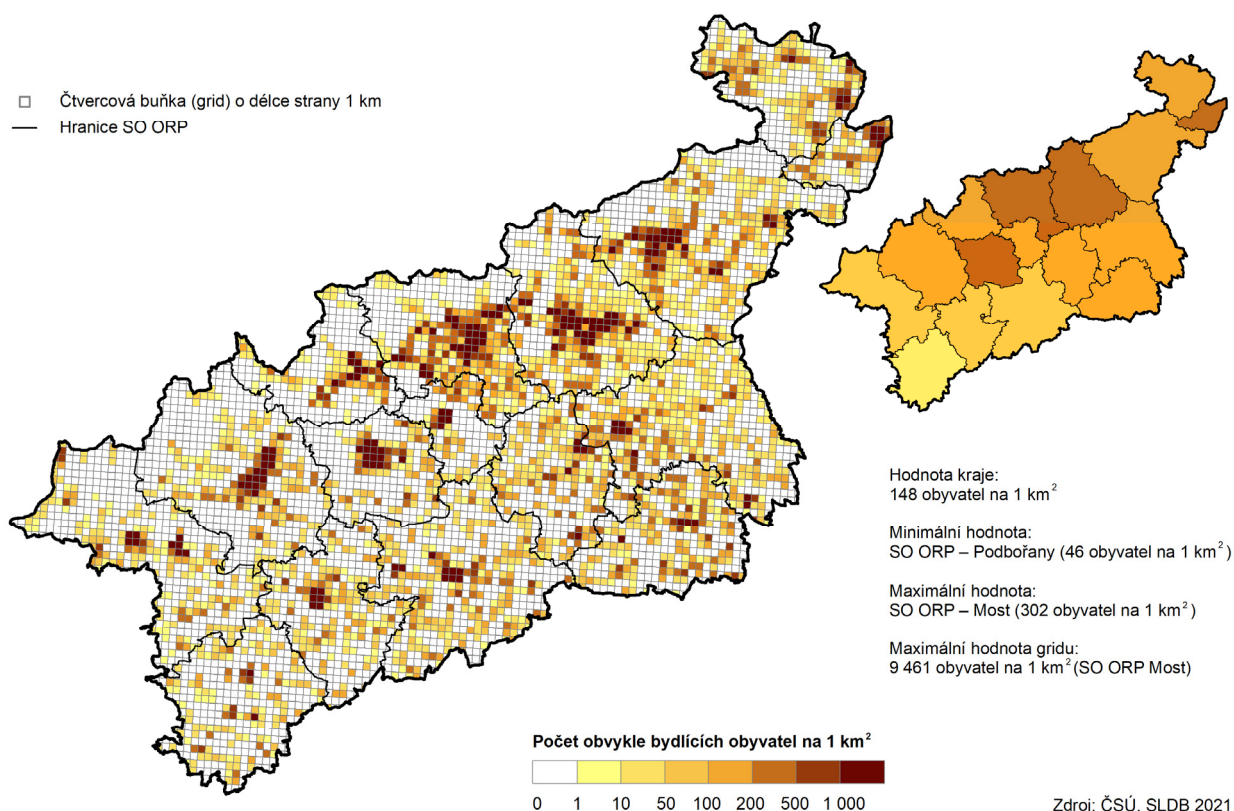
Od 1. ledna 2003 vzniklo na území kraje v rámci II. etapy reformy územní veřejné správy a z důvodů zrušení okresních úřadů 16 správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP), tzv. obce III. stupně. V Ústeckém kraji připadají na okres 2–6 správních obvodů ORP, jen okres Ústí nad Labem představuje současně i území stejnojmenného SO ORP.

Tab. 2.1.1 Základní ukazatele sídelní struktury podle správních obvodů obcí s rozšířenou působností

Kraj, SO ORP	Počet			Hustota zalidnění (osoby/km ²)	Na 1 obec připadá			Podíl obyvatel žijících (%)	
	obyvatel	obcí			rozloha (km ²)	obyvatel	částí obcí	ve městech	v obci s rozšířenou působností
		celkem	z toho měst						
Ústecký kraj	789 098	354	59	147,8	15,1	2 229,1	3,3	78,7	57,9
Bílina	19 001	8	2	153,8	15,4	2 375,1	3,8	76,9	74,2
Děčín	73 720	34	5	133,1	16,3	2 168,2	3,6	82,9	62,9
Chomutov	77 815	25	3	160,1	19,4	3 112,6	3,1	82,5	58,5
Kadaň	41 425	19	5	92,1	23,7	2 180,3	5,0	83,5	42,0
Litoměřice	57 890	40	6	123,0	11,8	1 447,3	3,6	71,8	40,5
Litvínov	35 328	11	5	149,7	21,5	3 211,6	3,3	94,0	63,4
Louny	42 401	41	2	89,7	11,5	1 034,2	2,4	52,4	41,4
Lovosice	27 041	32	3	103,4	8,2	845,0	2,2	51,5	32,0
Most	69 837	15	1	302,2	15,4	4 655,8	2,6	87,8	87,8
Podbořany	15 591	11	4	45,7	31,0	1 417,4	5,6	72,7	40,5
Roudnice nad Labem	32 469	33	2	108,1	9,1	983,9	1,8	44,7	38,1
Rumburk	31 229	12	7	117,3	22,2	2 602,4	4,3	90,2	33,2
Teplice	103 729	26	7	300,4	13,3	3 989,6	3,3	83,1	46,7
Ústí nad Labem	115 581	23	4	285,6	17,6	5 025,3	4,5	86,0	77,6
Varnsdorf	19 077	6	2	214,7	14,8	3 179,5	3,3	82,5	75,4
Žatec	26 964	18	1	87,7	17,1	1 498,0	3,6	68,5	68,5

Na území Ústeckého kraje se nachází 354 obcí, jejich počet se od sčítání v roce 2001 nezměnil, ovšem v porovnání s počtem zjištěným při cenzu v roce 1961 (579 obcí) nedosáhl ani dvou třetin. Tato skutečnost má v minulosti své příčiny jednak ve faktickém zániku řady obcí v důsledku již zmíněné dřívější intenzivní důlní činnosti (pánevni oblasti) a jednak ve vylidňování menších obcí. To bývalo zapříčiněno migrací mladšího obyvatelstva za pracovními příležitostmi většinou tehdy spojenou s možností bydlení (dřívější výstavba sídlišť ve městech) či nepříznivou věkovou skladbou obyvatelstva těchto malých obcí (přestárlé obyvatelstvo, které se již stěhovat nechtělo a s tím spojená vyšší úmrtnost). Řada těchto obcí tak získala spíše rekreační charakter a po sloučení (integraci) do větší obce se již opětovně neosamostatnily a zůstaly jen částí¹ větší obce či města.

Rozmístění obyvatel a hustota zalidnění v Ústeckém kraji



Správním obvodem obcí s rozšířenou působností s nejvyšším počtem obyvatel v rámci Ústeckého kraje byl SO ORP Ústí nad Labem, kde žilo téměř 115,6 tisíc obyvatel, naproti tomu necelých 15,6 tisíc osob měl v době sčítání 2021 SO ORP Podbořany. Nejvíce obcí bylo soustředěno ve správních obvodech Louny a Litoměřice.

Převažujícím typem osídlení v Ústeckém kraji byly malé obce, téměř tři čtvrtiny (72,9 %, tj. 258 obcí) měly do tisíce obyvatel. Z hlediska koncentrace obyvatel však podle výsledků SLDB 2021 žilo 86,1 % obyvatel kraje (více než 679 tisíc osob) v 96 obcích s více než tisíci obyvateli.

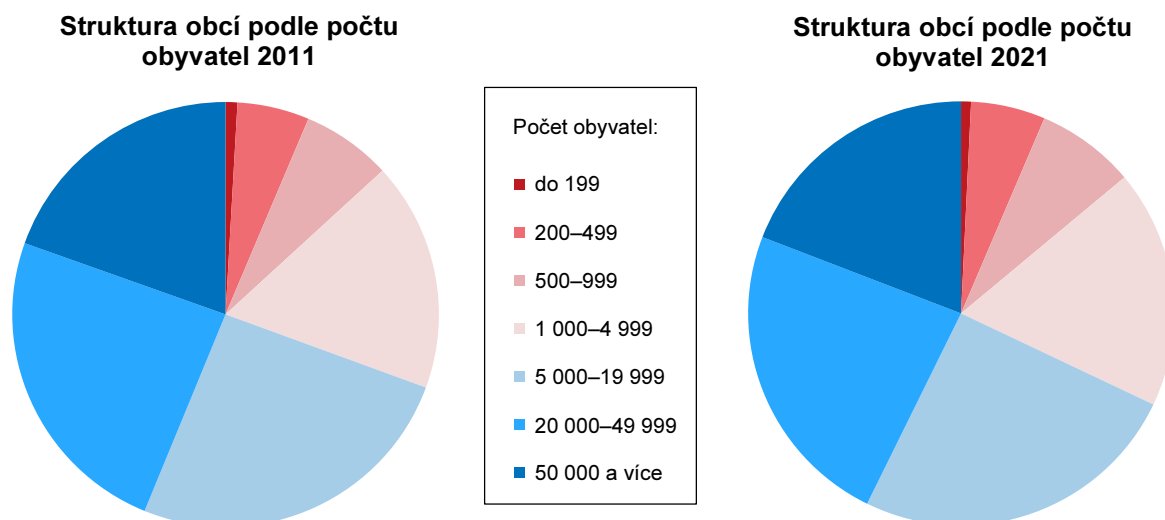
V průměru žilo k datu sčítání 2021 v jedné obci v Ústeckém kraji 2 229 osob, což bylo po hlavním městě Praze a Moravskoslezském kraji nejvíce ze všech krajů ČR. Z pohledu jednotlivých SO ORP připadal nejvyšší počet na Ústí nad Labem, druhým v pořadí byl Most. Naproti tomu nejméně osob na jednu obec sečetli ve správním obvodu ORP v Lovosicích a v Roudnici nad Labem (u obou se jednalo o méně než 1 tisíc obyvatel).

¹ Část obce je odvozená z evidence přidělených číselných řad čísel domovních ve vazbě na ucelené číselné řady čísel domovních (dle zákona č. 128/2000 Sb., díl 4, v pozdějším znění) bez ohledu na vnitřní dělení obcí na městské obvody nebo městské části. Části obce mají samostatné číslování budov.

Průměrná rozloha obce Ústeckého kraje (15,1 km²) patřila k těm, které přesahují průměr za ČR (12,6 km²). V rámci kraje připadá v průměru největší rozloha na obce v SO ORP Podbořany (31,0 km²). Naproti tomu do 10 km² měly v průměru obce ve správních obvodech Lovosice a Roudnice nad Labem (8,2 resp. 9,1 km²).

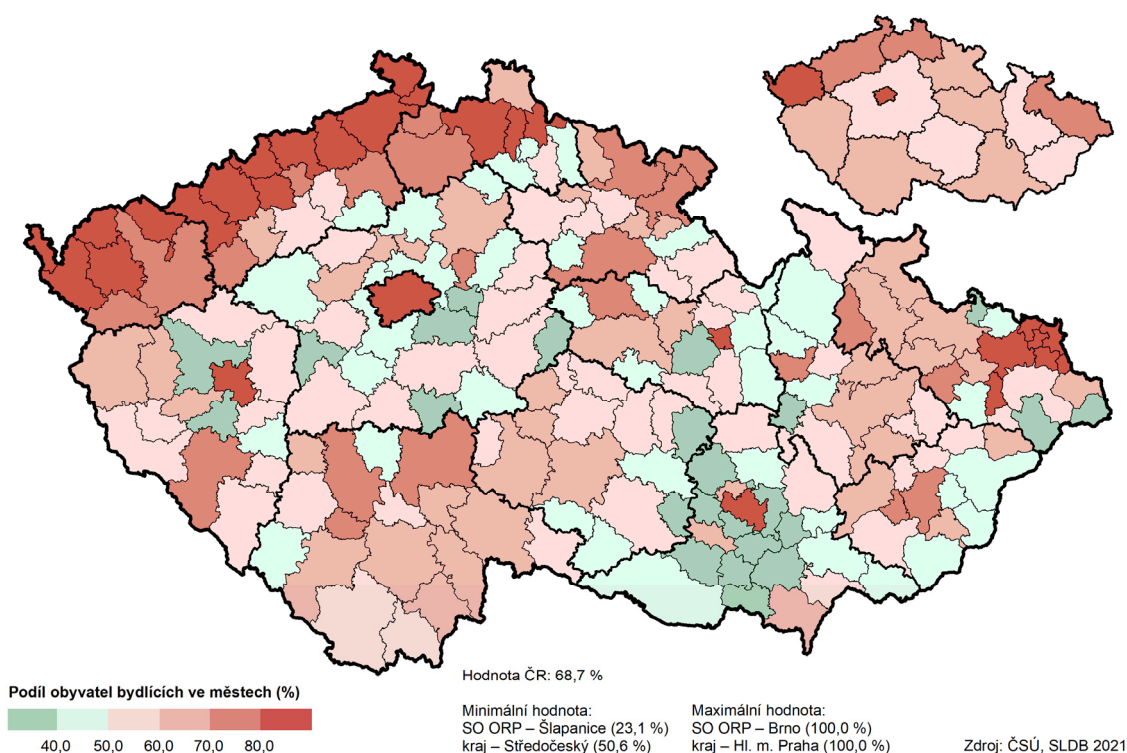
Z pohledu počtu obyvatel mírně pokleslo za posledních 10 let, tzn. mezi sčítáním v roce 2011 a 2021, zastoupení nejmenších obcí (do 199 obyvatel), dále obcí s 5 000–19 999, 20 000–49 999 a více než 50 tisíci obyvateli. Naproti tomu se zvýšil podíl obcí s 200–499, 500–999 a 1 000–4 999 obyvateli.

Graf. 2.1.1 Velikostní struktura obcí v Ústeckém kraji



Na území Ústeckého kraje se nacházelo 59 obcí se statutem města, od posledního sčítání v roce 2011 se jejich počet zvýšil o jednu (Chlumeck v SO ORP Ústí nad Labem). Ve městech Ústeckého kraje žilo podle sčítání v roce 2021 více než 620,6 tisíc osob (78,7 %). Nejvyšší podíl městského obyvatelstva z pohledu jednotlivých SO ORP se nacházel ve správních obvodech Litvínov a Rumburk (94,0 resp. 90,2 %). Naproti tomu nejmenší koncentraci městského obyvatelstva evidovali v SO ORP Roudnice nad Labem (44,7 %).

Městské obyvatelstvo ve správních obvodech ORP a krajích



Ústecký kraj byl s téměř 789,1 tisíci obyvateli k datu sčítání lidu, domů a bytů 2021 pátým nejlidnatějším krajem v České republice a současně krajem se čtvrtou nejvyšší hustotou obyvatelstva (po hlavním městě Praze, Moravskoslezském a Jihomoravském kraji).

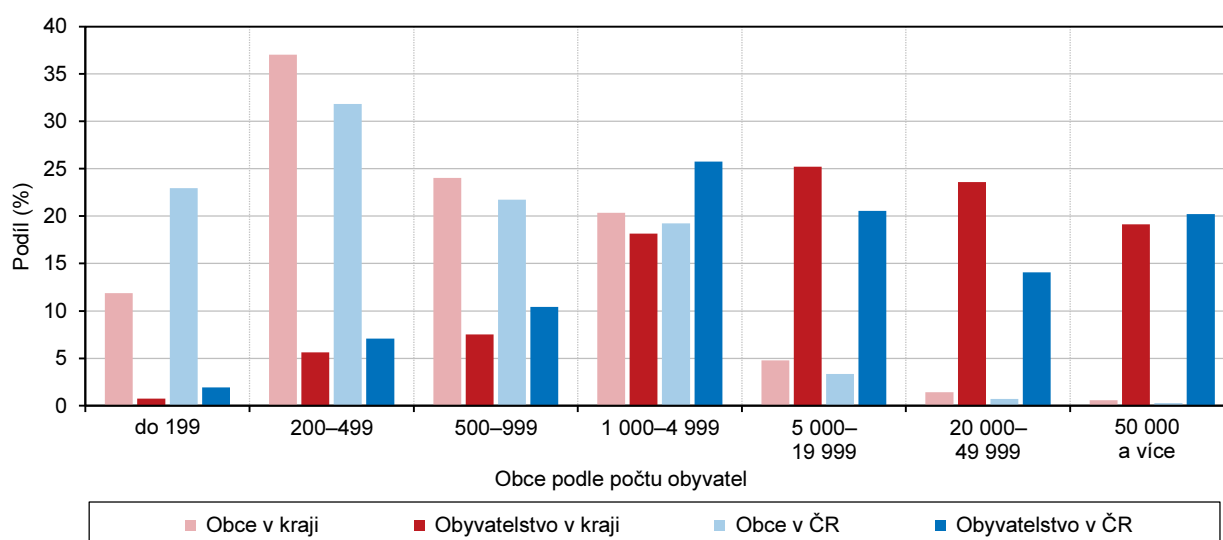
Největší hustotu zalidnění na km² z pohledu jednotlivých okresů vykázaly tři okresy v pánevní oblasti – Ústí nad Labem (286 osob/km²), Teplice (262 osob/km²) a Most (225 osob/km²). Naopak nejmenší hustota byla zjištěna v okrese Louny (76 osob/km²), který je svou rozlohou největší v kraji. Podíváme-li se na jednotlivé správní obvody ORP, tak největší hustotu obyvatel na km² měly Most a Teplice (302 resp. 300 osob/km²), nejmenší, pouze 46 osob na km², evidovali v SO ORP Podbořany.

Tab. 2.1.2 Sídlní struktura podle velikostních skupin obcí k 26. 3. 2021

	Počet obcí	Podíl (%)	Rozloha obcí (km ²)	Podíl (%)	Počet obyvatel	Podíl (%)	Hustota zalidnění (osoby/km ²)
Ústecký kraj	354	100,0	5 339	100,0	789 098	100,0	147,8
v tom obce s počtem obyvatel:							
do 199	42	11,9	364	6,8	5 908	0,7	16,2
200–499	131	37,0	1 286	24,1	44 562	5,6	34,6
500–999	85	24,0	1 164	21,8	59 312	7,5	51,0
1 000–1 999	47	13,3	903	16,9	65 342	8,3	72,4
2 000–4 999	25	7,1	599	11,2	77 904	9,9	130,0
5 000–9 999	7	2,0	261	4,9	49 932	6,3	191,0
10 000–19 999	10	2,8	350	6,6	148 985	18,9	425,7
20 000–49 999	5	1,4	229	4,3	186 134	23,6	811,3
50 000–99 999	2	0,6	181	3,4	151 019	19,1	834,8
100 000 a více	-	-	-	-	-	-	-

Z předchozí tabulky vyplývá, že v menších obcích do 5 tisíc obyvatel, které tvoří 93,2 % obcí kraje, žila k datu SLDB 2021 necelá třetina (32,1 %) obyvatel. V porovnání se sídlní strukturou obcí za celou ČR byl podíl obcí do 5 000 obyvatel a podíl obyvatel v těchto obcích v Ústeckém kraji nižší, a to o 2,5 procentních bodů co se týká počtu obcí a o 13,1 p. b. u počtu obyvatel.

Graf. 2.1.2 Sídlní struktura obcí Ústeckého kraje a České republiky (bez hl. m. Prahy)



Do kategorie obcí nad 20 tisíc obyvatel patřilo v Ústeckém kraji celkem 7 měst (Děčín, Chomutov, Litoměřice, Litvínov, Most, Teplice a Ústí nad Labem), tj. 2,0 % obcí kraje, žilo v nich téměř 337,2 tisíc osob, tj. 42,7 % obyvatel kraje, na jednu obec připadalo 48 165 obyvatel, hustota zalidnění představovala 821,7 osob/km². Hranici 50 tisíc obyvatel překračovala v kraji pouze 2 města, a to Ústí nad Labem a Most, a tvořila 0,6 % obcí kraje, bylo v nich sečteno 151 tisíc obyvatel, tj. 19,1 %. Hustota osídlení představovala 834,8 osob na km².

Průměrnou velikostí obce se Ústecký kraj v době sčítání 2021 řadil na šesté nejvyšší místo mezi kraji, při vyloučení hlavního města Prahy se jednalo o pátou nejvyšší pozici. Ve městech Ústeckého kraje bylo sečteno 78,7 % obyvatel kraje, což odpovídá třetímu místu v porovnání s mírou urbanizace v ostatních krajích, resp. pokud vyloučíme hlavní město Praha tak druhému místu po Karlovarském kraji.

2.2 Druh pobytu

V souladu s mezinárodními doporučeními byly výsledky SLDB 2021, stejně jako při sčítání 2011, zpracovány podle místa obvyklého pobytu obyvatel, které je definováno jako místo, kde osoba převážně pobývá, tráví dobu svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod., a kde je členem konkrétní domácnosti. Rozhodujícím kritériem byla délka pobytu, a to nejméně 12 měsíců, příp. úmysl dlouhodobého pobytu. Určujícím faktorem faktického pobytu byla deklarace na sčítacím formuláři, a to bez ohledu na místo trvalého pobytu, resp. povoleného přechodného pobytu.

Registrovaný pobyt, neboli podle dřívější terminologie trvalý pobyt, je úředně hlášený pobyt, a to bez ohledu na to, kde občan skutečně bydlel nebo kde byl sečten. Pro účely sčítání byly údaje převzaty ze systémů Ministerstva vnitra. Týká se občanů ČR a také cizinců s registrovaným pobytem v Česku. Místo registrovaného pobytu není vždy totožné s místem obvyklého pobytu osoby zjišťovaným ve sčítání.

Obvyklý pobyt v Ústeckém kraji uvedlo celkem 789,1 tisíc obyvatel, z toho s pobytem obvyklým i registrovaným bylo 776,3 tisíc obyvatel a 12,8 tisíc obyvatel mělo pouze obvyklý pobyt. Nejvyšší podíl osob s uvedeným obvyklým i registrovaným pobytem se nacházel v obcích nad 50 tisíc a 10 000–19 999 obyvatel. Naproti tomu nejnižší podíl vykázaly nejmenší obce do 199 a 500–999 obyvatel, u nichž byl naopak podíl obyvatel jen s obvyklým pobytem nejvyšší.

Největší rozdíl mezi obvyklým a registrovaným pobytem, kdy registrovaný počet osob byl vyšší než počet osob s obvyklým pobytem, evidovali v obcích s 10 000–19 999 obyvateli, naproti tomu žádný rozdíl nevykázali v obcích do 199 obyvatel.

Tab. 2.2.1 Obyvatelstvo podle druhu pobytu a velikostních skupin obcí

	Osoby s obvyklým pobytem celkem	v tom s pobytem (%)		Osoby s registrovaným pobytem celkem	Rozdíl mezi počtem osob s obvyklým a registrovaným pobytem	
		obvyklým i registrovaným	jen obvyklým		celkem	%
Ústecký kraj	789 098	98,4	1,6	799 905	-10 807	-1,4
v tom obce s počtem obyvatel:						
do 199	5 908	88,5	11,5	5 908	-	-
200–499	44 562	92,3	7,7	45 410	-848	-1,9
500–999	59 312	89,9	10,1	58 351	961	1,6
1 000–1 999	65 342	92,9	7,1	66 341	-999	-1,5
2 000–4 999	77 904	93,4	6,6	79 024	-1 120	-1,4
5 000–9 999	49 932	93,0	7,0	50 353	-421	-0,8
10 000–19 999	148 985	95,0	5,0	152 437	-3 452	-2,3
20 000–49 999	186 134	94,4	5,6	188 254	-2 120	-1,1
50 000–99 999	151 019	95,5	4,5	153 827	-2 808	-1,8
100 000 a více	-	-	-	-	-	-

Podíváme-li se na Ústecký kraj v rámci republiky, byl podíl osob jen s obvyklým pobytem druhý nejnižší po Moravskoslezském kraji (0,9 %). Naopak nejvyšší podíl sečetli ve Středočeském kraji (6,2 %). Ve většině krajů byl vyšší počet osob s registrovaným pobytem než obvykle bydlících, pouze ve třech krajích – Středočeském, Jihomoravském a Plzeňském, převažoval počet osob obvykle bydlících nad registrovanými. Rozdíl počtu obvykle bydlících a registrovaných s převahou registrovaných byl v absolutním počtu nejvyšší v Moravskoslezském kraji (18,4 tisíc obyvatel), následovaný Ústeckým krajem. Převaha obvykle bydlících nad registrovanými byla nejvyšší ve Středočeském kraji (40,3 tisíc obyvatel). Rozdíl v relativním vyjádření byl v Ústeckém kraji čtvrtý nejvyšší mezi kraji s převahou registrovaných nad obvykle bydlícími.